

Begeleider, 1999-2000 (p.65-69). Eindhoven, SON opleidingen, 1999.

Damhuis, R. & P. Litjens, 'Spreken is zilver. Veertig aandachtspunten voor een beter gesprek in de klas' in: *Nieuwsbrief van het Expertisecentrum Nederlands*, jrg. 2, nr. 5, 1999, blz. 4-6.

Damhuis, R. & P. Litjens, *Vragen? Geen vragen. Waarom leerkrachten minder en andere vragen stellen in interactief taalonderwijs*. Bouwsteen interactief taalonderwijs nr. 4. Nijmegen, Expertisecentrum Nederlands, 2000.

Litjens, P. & R. Damhuis, 'Mondelinge communicatie in het onderwijs' in: *Bronnenboek interactief taalonderwijs, juni 2000*. Nijmegen, Expertisecentrum Nederlands, 2000.

Schripsema, H., *En toen ... Onderwijs in het vertellen van verhalen: een benadering van Reggio Emilia en de basisontwikkeling vergeleken*. Doctoraalscriptie Ontwikkelingspsychologie Rijks-Universiteit Utrecht, 2000.

Verhallen, M. & R. Walst, 'Taalfuncties' in: R. Appel, F. Kuiken, & A. Vermeer (red.). *Nederlands als tweede taal in het basisonderwijs. Handboek voor leerkrachten in het basisonderwijs*. Amsterdam, Meulenhoff Educatief, 1996, blz 89-100.

Verhoeven, L. & C. Aarnoutse, 'Achtergronden van interactief taalonderwijs' in: *Bronnenboek Interactief Taalonderwijs*. Nijmegen, Expertisecentrum Nederlands, juni 2000.

VERSLAG

Jan Peter Houtman: Multiculturele Samen- leving in Impasse?

Een conferentie over de multiculturele samenleving – op 11 november 2000 in Tilburg (KUB) – trekt de aandacht van mensen uit allerlei delen van de samenleving. Getuige de lijst van deelnemers bevond ik me in een bont gezelschap van grofweg tweehonderd mensen. Er zijn vertegenwoordigers van uiteenlopende instanties: kerk, gemeente, politie, buurthuis, universiteit, scholen, uitgeverijen, charitatieve instellingen, etcetera.

Geheel in overeenstemming hiermee was de inhoud van deze dag. Er kwam een statige stoet hoogleraren voorbij met bijbehorende hoofddeksels en er was een Turkse mevrouw met humor. Heb je eindelijk een beeld van een Turkse vrouw, komt Funda Mijde alles in de war sturen... Ruud Lubbers maakte zijn opwachting (geen boegeroep), er werd iets inhoudelijks gezegd en tot slot kon een deel een dansvoorstelling bekijken. Zo schoot je als deelnemer van de ene cultuur in de andere en hiermee alleen al was de belofte in de titel waargemaakt. De vraag blijft altijd weer wat je van zo'n dag overhoudt. Kort samengevat: veel stof tot nadenken, weinig hout dat kan snijden in het leven van alledag. Toch vond ik het een waardevolle dag en dat heeft me doen besluiten dit verslag te schrijven.

De organisatoren zijn er redelijk goed in geslaagd om de multiculturele samenleving vanuit verschillende invalshoeken te benaderen. Zo is daar de invalshoek van de denkers die ingaan op het bestaansrecht van het begrip multiculturele samenleving, oftevel, wie verzint zoiets en waarom. Dan zijn er de mensen die iets zeggen op het gebied van beleid en vragen stellen rondom de maakbaarheid van de samenleving, oftevel, welke maatregelen moeten er worden genomen. Als laatste, maar niet als minste, zijn daar de

mensen die direct werken aan en in die zogenoemde multiculturele samenleving. Deze driedeling is tevens de indeling van dit verslag.

De denkers

De deelnemers aan de conferentie werden getrakteerd op een oratie van een kersverse hoogleraar. Er waren, bleek, voldoende mensen die wisten hoe het in de subcultuur van een universiteit aan toe gaat. Ineens werd het muistil en ging iedereen staan. Toen ik keek, kwam daar een stoet van ongeveer vijftien hoogleraren binnen. Ze hadden allemaal dezelfde jurk aan met bijbehorend hoofddoekje. De hoofdhoogleraar sprak een aantal gewichtige woorden waardoor je wist dat het menens was. Van hem mochten we weer gaan zitten. Ik vond het exemplarisch hoe een meerderheid zich moeiteloos aanpast aan de cultuur van een minderheid. Dat geeft moed.

Vervolgens deed Arie de Ruijter zijn plicht en sprak zijn rede uit waaruit moest blijken welk een groot denker hij wel niet is om de titel te verdienen. En, inderdaad, de woorden waren niet voor de poes. Eén woord zal wellicht het woordenboek nog eens halen: globalisering, maar hierover later meer.

Vanuit de leerstoel kijkt hij van een afstand naar, wat hij noemt, de multiculturele arena. Vervolgens beschrijft hij wat hij ziet en hij ziet het breed. Cultuur en de daarmee verbonden, al dan niet expliciete afspraken, wordt continu gemaakt, bevestigd en verankerd. Cultuur verandert bovendien als gevolg van conflicten tussen personen en groepen die een andere opvatting over, belang in of visie hebben op de bestaande cultuur. Over elk nieuw individu binnen een cultuur, er in geboren of van buiten komend, ontstaat beeldvorming bij de anderen en voor een belangrijk deel ontstaat de identiteit van deze persoon als direct gevolg van het overnemen van de beeldvorming van anderen (ik ben dus zo en ik doe dat).

Volgens De Ruijter heeft de arena drie niveaus. Allereerst is daar het podium, waarop voor iedereen zichtbaar is wat er gebeurt. Daarnaast heb je de coulissen. Daar heerst een vertrouwelijke sfeer, worden compromissen

gesloten en zaken recht gebreid. Dit niveau, ook wel wandelgangen genoemd, is cruciaal voor elke cultuur, want natuurlijk heb je altijd weer mensen, die zich om persoonlijke redenen niet aan de afspraken kunnen of willen houden en hun eigen weg volgen. Hiervoor moeten nette oplossingen gevonden worden. Tenslotte is daar de kleedkamer waar er ruimte komt voor de echte mens met zijn persoonlijke worstelingen en emoties. Hier kan er ruimte ontstaan voor persoonlijke opvattingen en vertrouwelijkheden.

Doordenkend en doordenkend, komt De Ruijter tot de conclusie dat ontwikkelingen binnen een cultuur niet of nauwelijks beheersbaar zijn. Het denken leidt dan wel tot meer inzicht in wat cultuur is en hoe deze gevormd wordt, maar leidt tegelijkertijd tot de conclusie dat het proces onbeheersbaar is; een cultuur is niet maakbaar.

De Ruijter ziet dus dat de vorming van een cultuur onbeheersbaar is en besluit, conform het denken in het zogenoemde Nederlandse poldermodel, dat, als het dan zo ingewikkeld ligt, we het dan moeten gedogen en dan maar in hemelsnaam het geheel proberen te coördineren, opdat er geen rampen van komen.

Dit legt meteen een hypotheek op het tweede deel van dit verslag dat over beleid gaat. Het zaagt aan de poten van de beleidsmakers. Volgens De Ruijter kalft de macht van nationale overheden af onder invloed van wat hij globalisering noemt, een woord dat twee actuele ontwikkelingen in zich verbindt: globalisering en lokalisering. Aan de ene kant lijkt de wereld één groot dorp te worden en aan de andere kant steken lokale belangen de kop op. De overheid weet niet meer goed wat te doen, ziet zijn positie gemarginaliseerd en dat merk je onder andere in het onderwijs. Zoals ik al eens eerder heb betoogd, bevordert de overheid aan de ene kant het eigen initiatief en de autonomie van scholen, maar vervolgens haast ze zich weer om veel randvoorwaarden te stellen, want anders wordt het toch een janboel.

Ook Ton Vallen blijkt een denker als hij het heeft over de status die taal en met name taalvaardigheid met zich meebrengt. Zijn boodschap is dat een tweede taal makkelijker en beter geleerd wordt wanneer deze meer

status heeft dan de eerste taal. Dat is nu het geval met het Engels. Het heeft voor de meeste mensen een tastbare meerwaarde om het Engels te beheersen. Vallen noemt deze vorm van tweetaligheid een luxe- of status-tweetaligheid. Deze situatie zou kunnen veranderen als het Engels een gevaar gaat vormen voor de eigen, Nederlandse taal. Onder de druk van globalisering kan het wel eens zo gaan worden dat het een vereiste wordt om Engels te kennen. De eigen cultuur komt dan onder druk te staan en daardoor zou het Nederlands aan status winnen. Dan krijg je de situatie van een conflicttweetaligheid, waarin de tweede taal minder makkelijk geleerd wordt. Bij conflicttweetaligheid ben je gedwongen om een tweede taal te leren. Zo is momenteel de situatie voor de minderheden in Nederland. Een van de aanwezigen, van Turkse afkomst, vertelde dat binnen de Turkse gemeenschap het belang van het leren van de Nederlandse taal steeds meer aan status wint. Dit betekent dat de status van het Nederlands hoger wordt dan het Turks en volgens Vallen is dit dan een gunstige ontwikkeling. Het woord is niet gevallen, maar het gaat hier natuurlijk om motivatie, of, hoeveel heb ik te winnen en te verliezen bij het leren van een andere taal. Ik vind het grappig en hoopgevend dat een taalkundige tot deze conclusie kan komen.

De beleidsmakers

Ilhan Akel, directeur van het Nederlands Centrum voor Buitenlanders (NCB), is natuurlijk een speler op het veld van de beleidsmakers. Hij mocht de dag openen en de toon zetten en koos er voor om zich te conformeren aan de rol die de cultuur hem voorschrijft. Tenminste, dat concludeer ik uit het feit dat ik hem voorspelbare dingen en niets bijzonders heb horen zeggen. Natuurlijk nam hij Paul Scheffer (van het artikel in het NRC) en Frits Bolkestein op de korrel. Natuurlijk zei hij dat deze mensen zich beter vooraf dan achteraf hadden kunnen verdiepen in wat de multiculturele samenleving inhoudt. Natuurlijk wil hij dat de overheid nu eens echt iets doet aan de achterstanden die de Nederlanders van allochtone afkomst stigmatiseert.

Zeker in het licht van de woorden van De

Ruijter kunnen zijn, ook al niet verrassende, adviezen met enig scepticisme bekeken worden. En, niet alleen doordat culturen zich weinig laten sturen. Zijn visie heeft minstens twee dimensies die op gespannen voet staan. Aan de ene kant pleit hij voor respect en ruimte voor de eigenheid van elke cultuur in Nederland. Aan de andere kant pleit hij voor gelijke kansen voor iedereen. Dat laatste, een oude bekende in het onderwijs, zoekt meestal de oplossing in gelijkschakeling. Oftewel, voor gelijke kansen moet je je conformeren aan de heersende cultuur, verschillen zijn daarbij niet echt handig.

Zijn advies aan belangengroepen om hun lot in eigen handen te nemen, om alert te blijven, niet af te wachten en initiatieven te nemen, lijkt beter, want dat werkt in de Nederlandse samenleving.

Bij Akel voeg ik Anne Vermeer. Ook hij ging in op beleid. Hij versimpelde de werkelijkheid en toonde zijn verontwaardiging over het overheidsbeleid. Hij richtte zijn pijlen op de vrijheid van inrichting van het onderwijs en begreep niet waarom het betreffende artikel 23 niet wordt geschrapt. Dit artikel staat de invloed van de overheid op de kwaliteit van het onderwijs in de weg. Zo kunnen scholen niet gedwongen worden de extra gelden die er zijn voor allochtone kinderen (de zogenoemde 1,9 leerlingen) alleen voor deze groep in te zetten. Scholen zouden volgens Vermeer verboden moeten worden om bewezen slechte methoden te gebruiken. De overheid moet toezien op minstens zeven uur taalonderwijs per week, leerstofgericht onderwijs voorschrijven in plaats van leerlinggericht onderwijs en nascholings verplicht stellen.

Wat mij het meest trof was dat de zaal in het geheel geen tegenwicht bood. Vermeer bracht zijn verhaal zo krachtig dat er op het eerste gezicht niets tegen in gebracht kan worden. Een aantal aanwezigen wilden Vermeer meteen *for president*. En dit, terwijl aangekondigd was dat het verhaal bedoeld is om de knuppel in het hoenderhok te gooien. Uiteindelijk moest Vermeer zelf aangeven dat de voorgestelde wetswijziging te gevoelig ligt en dat geen enkele politicus zich eraan zou durven wagen. Zijn alom bekende nadruk op onder-

wijs in woordenschat en daarmee de diskwalificatie van leerlinggericht onderwijs, waarbij hij ook verwijst naar het studiehuis, is ook te kort door de bocht. Ook al kan hij met onderzoek aantonen dat op korte termijn minder woorden geleerd worden dan met leerstofgericht onderwijs, dan is dat nog geen sluitend bewijs. Dit onderzoek lijkt nogal op onderzoek waar Sjaak Kroon kritiek op heeft, namelijk dat van Netelenbos in het verleden waarin zij expliciet aan de onderzoekers vraagt om te bewijzen dat een plan geen effect heeft. Leerlinggericht onderwijs wordt namelijk met leerstofgericht onderwijs vergeleken op grond van de voorwaarden van leerstofgericht onderwijs. Als de ene methode tien woorden aanleert, moet de ander dat ook doen terwijl dat voor die ander niet een expliciet doel is. Dat is tomaten met peren vergelijken.

De beleidsmaker hebben het merkbaar moeilijk. Alle mooie ideeën en inspanningen ten spijt blijken achterstanden beter bestreden te worden door factoren buiten hen om. Zo zorgt de economische groei van de afgelopen jaren voor een teruggang van de werkeloosheid, zeker ook onder allochtonen.

De doeners

Zij het naar verhouding in mindere mate, was er deze dag ook aandacht voor de doeners in de multiculturele samenleving. Daaronder schaar ik ook de cabaretier Funda Mijde, omdat ze zo lekker vrij mag chargeren en de aanwezige professionals een lachspiegel kan voorhouden.

Op dit niveau trok ook het onderzoek van Sjaak Kroon en Jeff Bezemer de aandacht. Het komt er op neer dat zij fenomenologisch onderzoek doen naar de onderwijspraktijk. Dat betekent veel observaties in de klas, bandopnamen, video-opnamen enzovoort. Heel veel materiaal waarmee traditionele onderzoekers over het algemeen weinig kunnen. Bovendien maken de onderzoekers vergelijkingen met de onderwijspraktijk in Noorwegen. Niet zo zeer om vast te stellen waar beter onderwijs wordt gegeven (daar is ander onderzoek voor nodig), maar om het mogelijk te maken dat vreemde ogen naar de

Nederlandse situatie kijken. Een goede manier om datgene wat je door de jaren heen normaal bent gaan vinden door Noorse ogen weer eens opnieuw te bekijken. Onduidelijk blijft waar deze vorm van onderzoek toe kan leiden, anders dan kennisvergaring.

Conclusie

Deze dag heeft, als ik zo terugkijk, best het een en ander opgeleverd. De denkers hebben aangegeven dat een term als *de multiculturele samenleving* ooit verzonnen is en voor je het weet een eigen leven gaat leiden. Zij houden beleidsmakers voor dat hun streven naar een *maakbare samenleving* zijn grenzen kent. Als er sprake is van een impasse, dan is het hier. De beleidsmakers zelf spelen hun rol, maar lijken ondertussen wel te beseffen dat de denkers gelijk hebben. Ondertussen gaat een deel van de doeners hun eigen weg. Zo hoorde ik Ton Vallen in een gesprek in de coulissen of wandelgangen zeggen dat scholen in de strijd tegen achterstanden gewoon meer moeten doen in plaats van afwachten welke beslissingen er van hogerhand worden genomen. Onderzoekers kun je dan vervolgens inzetten om dergelijke initiatieven te verantwoorden, waarna het tot beleid verheven kan worden. Een (multiculturele) samenleving wordt immers door ieder van ons gevormd.